

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 145 (12835)

1985 чылдың июнь 23, воскресенье

1925 чылда
түндүк-түштүк

Өртөз 3 көпөкө

«Социалист Моол» деп делгелгениң ажиттыңаны

ХӨГЖҮДЕНИҢ ОРУКТАРЫН ИЛЕРЕТКЕН

Дүүн, СЭКП Тыва обкомунун Политиктиг чырыдышкы ба-
жыңа Моол Арат Респу-
бликаның чедикшиинерин көр-
гүскен «Социалист Моол»
деп делгелгениң байырыг
ажыдышкы болган. Ону
МАРН ТК-ның Политбюро ке-
жигүүн, МАРН ТК-ның секре-
тары, Моол-совет майырал
нитилелиниң Төп чөвүлелиниң
даргазы Дамдингийн Гомбожа
ажыткан.

Улуг Октябрьниң идеяларын
салдары-биле Моолга
тиилээс улустуң революцияны
64 чыл оюн бо чылын демдег-
лээр, бис деп, Д. Гомбожа
чуулаан. Ол революция хос-
тапкан болгаш, хамарышпас
чорукке, аас-кежиктиң чаа-а-
дыралыг оруту ажиткан. Ол
дээш бүгү делегейниң ажил-
чы чомарынын улуг баштык-
чы болгаш башкызы В. И.
Ленинге ханы өөрүп четтирген
моол улус илереткен чоруу.

МАРН-ның удуртулгасы-биле,
совет улустуң аны-дуума
дузасы-биле нитилел амыда-
ралыг чаа-чаа чедикши-
нерин чедип ап турар бис
дээрин делегацияның башты-
кы демдегелээ.

Тыва АССР-ниң Министрлер
Чөвүлелиниң Даргазы В. Е.
Сержов чуулаан.
Совет Эилелиниң биле Моол
Арат Республиканың улустар-
ын аразында быжыг наа-
ралды болгаш аны-дуума-
лыг чоруктуң эгизин улуг
Ленин биле Моолдуг алдар-
ныг огул Сухо-Батор салганар
деп, В. Е. Сержов чуулаан.
Төгүлүг үн үеден бээр бистин
улустарының аразында най-
ралды быжыгып келген. Ол
дээрже СЭКП-ниң болгаш
МАРН-ның политиказының,
коммунист болгаш социа-
лист тургузушкунуң со-
рулгаларын кууседиринге
оларның кайызында-даа эре-
ажыктарының дүшкөз болур.
Ийи чурттуң аразында най-
ралды быжыктарының СЭКП
ТК-ның Чингизи секретары
эш М. С. Горбанев биле

МАРН ТК-ның Чингизи секре-
тары, МАРН-ның Улустуң Улуг
Хуралының Президиумунун
Даргазы эш Ж. Батмунтун бо
чылым марта ууражышкы-
ны улуг салышкыны киир-
ген.

Моол Арат Республиканың
түннүрүн бистин республикага
эртирив турары — Совет Ты-
ваның нитилел-политиктиг
амыдыралыгга улуг болуш-
кун. Бо түннүрүн бистин рес-
публикага эртирив турары
дээш МАРН Төп Комитетинге,
МАРН-ның Улустуң Улуг Ху-
ралы Президиумунга, МАРН-ның Ми-
нистрлер Чөвүлелиниң, Моол-
совет майырал нитилелиниң
Төп чөвүлелиниң СЭКП Тыва
обкомунун, Тыва АССР-ниң
Дээди Соединиң Президи-
умунун, республиканың Ми-
нистрлер Чөвүлелиниң өмү-
нээзинден ханы өөрүп четти-
ришкени В. Е. Сержов
илергейлээ.

Делегацияны байырыг ажы-
дышкыны СЭКП ТК-ның
кежигүүнүгө кандидат, партия
Тыва обкомунун бирги секре-
тары Г. Ч. Ширини, Тыва
АССР-ниң Дээди Соединиң
Президиумунун Даргазы
Ч. Д. Б. Ондар болгаш респу-
бликаның партия, совет орган-
нарының еске-даа удуртукчу-
лары кирешкен.

Делегация ажыдышкыны кы-
зыл жолаази эштер Д. Гом-
божа, Г. Ч. Ширини, Ч. Д. Б.
Ондар олар үе кескенер.

Оң соонда республиканың
партия, совет органнарының
удуртукчулары моол куручу-
ларыны ажилы-биле таныш-
тырган.

«Социалист Моол» деп
делгелгеде социалист нити-
лелди тургузуу турар моол
улустуң чедикшиинерин көр-
гүскен. Октябрьниң социали-
стик Улуг революциянының
салдары-биле 1921 чылда
Моолга тилээс улустуң рево-
люция моол чоңуң амыдыра-
лыгга кескү чаартылгалары
болдурган дээрин ул делгел-
гениң экспонаттары бадыткар.
Шаанда хоужадай арттар-
ның чурту турган. Моол амы-
га үеде экономиказының хай-
талалыг адыры көлгөз, чечек-
телген културалыг республика
апарган.

Политиктиг чырыдышкыны
башкыныгга келгенериниң ки-
зизгейин улуг плакат хара-
гудар. Ында МАРН-ның Курне
тугун туткан, айт мунган киж-
и кара тамыны ажа халдып бар

чоруу. Ол плакаты «Кали-
тазаның ажа халаш» деп апаан.
Ол дээрже моол улустуң өө-
лүлүмүн капитализмниң ою-
лүлүмүн көрүлүп турар.

Улуску эре-ажыктарының чыл-
дарында МАРН-ның удуртуу-
галы-биле, Совет Эилелиниң
болгаш социалист еске-даа
чурттарның дузасы-биле моол
улустуң чедип алган чедик-
шиинерин тустуң адырлар а-
йы-биле көргүскен. Көдөз
ажыл-агыгга тураскааткан
адырда дыка хай чулдерин
кирген. Амыга үеде чуртта 255
көдөз ажыл-агый каттыжыш-
кыны, 52 куруне ажыл-
агый, каттыжышкыны
аразының 37 бугурулгелери
болгаш кооперациялары бар.
Олар көдөз ажыл-агыгын
зыгы үедеги техниказы-биле
ичтелеттинген социалист
бугурулгелер болуп турар.
Киж-и саныга оонаштыр мал
башкыныгга талы-биле Моол
Арат Республика делегейде
кескү чери ээлеп турар чур-
ттурар. Делегейде көдөз
ажыл-агыгын база чик
улустуң чедикшиинерин
көргүскен.

1921 чылда чедир Моолга
бизик-билеги кижилер шут
дээш турган. Амыга үеде

МАРН-да улус өөредилгениң
чангыс аяк системасы ажыл-
дап, школа назылгы киж-и бу-
рузун өөредилгеге хараа ту-
ган. Чурттакчылардан дөрт
кижиниң бирээ-ле өөредип
турар.

Кызылда ажиттыңан дел-
гелгеде МАРН-да төгүлүп турар
эртемни болгаш култураны
база тодарай көргүскен. А-
мыга үеде республикада 37 эр-
тем-шчилел албан черлери,
20 театр-көргүзүп албан че-
рлери, 36 уран чүүл коллекти-
вери, чус-чус клубтар, культу-
ра ордунары бар, 300 муң хи-
ре киж-и бот-тызынгар уран
чулдуң кижикчилери болуп
турар.

Делегацияны экспонаттары-
нда кол чери моол болгаш со-
вет улустуң аны-дуума най-
ралыгга тураскааткан фото-
дүмүлдер ээлээ. Ийи чурт-
туң башкычыларының уура-
жышкынында эгелээш
бөдүүн ажилчыларының эгин
кожа ажилдап турарын көр-
гүскен чурттарың дээр.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТА: «Социалист
Моол» деп делгелге-биле та-
чыкылга.
В. КАРА-САЛДЫН ФОТОЗ.

ХУУСАА БЕТИНДЕ АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР

Күрүнениң бирги чергелиг ужу-
р-дузалыг бугурууге күчү-
лерин болгаш объектилерин 1985 чылда хуусаа бетинде ажыг-
лаалга кириери дээш социалист чарышты калбартыр талазы-
биле тудуг, монтаж организацияларының болгаш үлөтүр бү-
дүрүлгелеринин күш-ажылы коллективтеринин инициатива-
зынын дугайында

СЭКП Төп Комитетин бо ай-
тырыг талазы-биле күлээп ал-
ган доктала Москва болгаш
Ленинград хоорайларының, У-
краин ССР-ниң, Грузин ССР-
ниң, Азербайжан ССР-ниң,
Литва ССР-ниң, Алтай, Примор-
ье крайларының, Башкыр бол-
гаш МАРН АССР-леринин
Белгород, Вологда, Пенза, Са-
ратов, Челябинск областтарының
болгаш еске-даа чамдык рес-
публикаларының СЭКП-ниң
XXVII съездинге алдар кыл-
дыр күрүнениң бирги чергелиг
ужур-дузалыг 54 бугурулге
күчүлери болгаш объектиле-
рин 1985 чылда хуусаа бетин-
де ажыглаа кириери талазы-
биле немелде социалист ту-
лүгениң алган тудуг, монтаж
организацияларының болгаш
улулугу бугурулгелеринин
күш-ажылы коллективтеринин
инициативазын чуулдуң дел са-
наа.

Кызылда ажиттыңан дел-
гелгеде МАРН-да төгүлүп турар
эртемни болгаш култураны
база тодарай көргүскен. А-
мыга үеде республикада 37 эр-
тем-шчилел албан черлери,
20 театр-көргүзүп албан че-
рлери, 36 уран чүүл коллекти-
тери, чус-чус клубтар, культу-
ра ордунары бар, 300 муң хи-
ре киж-и бот-тызынгар уран
чулдуң кижикчилери болуп
турар.

Делегацияны экспонаттары-
нда кол чери моол болгаш со-
вет улустуң аны-дуума най-
ралыгга тураскааткан фото-
дүмүлдер ээлээ. Ийи чурт-
туң башкычыларының уура-
жышкынында эгелээш
бөдүүн ажилчыларының эгин
кожа ажилдап турарын көр-
гүскен чурттарың дээр.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТА: «Социалист
Моол» деп делгелге-биле та-
чыкылга.
В. КАРА-САЛДЫН ФОТОЗ.

СМОЛЕНСК. [СЭТА]. Ада-
чурутуң Улуг дайышкыны чыл-
дарында немеш-фашист эки-
лекчилерге үдүр демиселге
Смоленсктин камгалалчыла-
рының көргүскен эрес-адым
болгаш быжыг тургузуу чоруу
дээш, ажилчы чомарының
мадырыг чоруктары дээш ол
хоорайга Улуг Тилгелгениң 40
чыл оюнун бугурулгеге «Ада-
чуру-хоорай» деп күндүлүг а-
ты тыгыштыган. «Ада-
чуру» медалы-биле ша-
наа.

Июнь 21-де акаа партия
хоорай комитетинин улус де-
путаттарының хоорай Соеди-
ниң партия, совет болгаш эй-
кини организацияларының
ажылы чонар коллективте-
ринин, Смоленск гарнизонунун
дайыныларының төлөөлүкчи-
лери-биле кады Төрөз чурт-
туң бектик шаңгалыг ол хоорай-
га тыгыштыган холбоштыр
байырыг турал болган.

Совет Эилелиниң Комму-
нист партиязының Төп Коми-
тетинин Политбюро составыг

СЭКП крайкомнарыга
болгаш обкомнарыга сүмө-
лээш, Эрте-техниктиг депши-
лени дүгедеринге идиг
болдурар депшилелгит техно-
логияларын, тургузуу матери-
алдарының чаа хевирлерин
болгаш бектик бугурулгелерин
техниказы бугурулгелерин
практиказына шигүздир-
биле холбошкан бугурулге
черлерин тударыкче онза ки-
зизгейин утландырган. Чурт-
талганың, социал-амыдырал-
дың, агроулугу комплекси-
ниң болгаш чоңуң хевирлер
бараннарын кылып үндүр
бугурулгелеринин объектиле-
рин тудуг пландарын кууседи-
ринге шыгышты партиязы кон-
тролду тургузар. Кышка бе-
летке-биле холбошкан тудуг
ажылдарын чогуу үезинде
доозарын хандылар.

СЭКП-ниң Аар тудуг минис-
терство, СЭКП-ниң Улуту
тудуг министрство, СЭКП-
ниң Тудуг министрство,
СЭКП-ниң Чөөн чыл тудуг ми-
нистерство, Транспорт тудуг
министерство, Көдөз тудуг
министерство, СЭКП-ниң
Тускый тудуг-монтаж минис-
терство, Мосгорстройком ча-
нында Гламосстрой, Мосгор-
куускомун камгалал Гла-
моспром с т о й, Мос-
облкомком чанында Гламос-
облстрой, чыгыш-кии-
стерство ВУСРС-биле кады со-

циалист чарышкы чоруп ту-
рарына, доктала дээш
контролду тургузар, оок түк-
нелдерин чогуу үезинде үн-
дүрер, бугурулге күчүлери
болгаш күрүнениң бирги че-
ргелиг объектилерин хуусаа
бетинде ажыглаа кириери дээш
чедип алган дээш морфидит
болгаш материалды шенел-
малдап, нааза-биле ажыг-
лаа, күлээп алган бектик ту-
лүгелерин кыла-ла кууседи-
ринге эрежик чуулга дузаны
чаркып тудар коллективтерге
көөгүзүр укугул.

СЭКП-ниң Курхандырылгазы,
чыгыш-кии-
стерство л а р
ажыглаа кириери тудугтарга
технология деюлгелерин чет-
че-чүмү-биле база чогуу хуу-
саа чорууда бээрин, тудуг
организацияларын материал-
техниктиг куралдар-биле
укуктеликшиң чоңка хандыра-
ыч организастар.

Тудуг-монтаж организация-
ларының болгаш улуту бугу-
рулгелеринин күш-ажылы
коллективтеринин күрүнениң
бирги чергелиг ужу-р-дузалыг
бугурулге күчүлери болгаш
объектилерин 1985 чылда хуу-
саа мурнада ажыглаа кири-
ери доктала чырыдыр төп
болгаш чер-чер солунарына,
телевидение болгаш радиоче
сүмелээ.

ДАЙЫНЧЫ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ ДЭЭШ

Күндүлүг президиуму сонгам.
Чыгыштанарың чыгыш-биле
уткааны СЭКП ТК-ның Поли-
бюро кежигүүн, СЭКП ТК-ның
секретары Н. И. Рыжово ту-
рага чуулаан.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң
Дээди Соединиң Президиуму-
нун болгаш Совет чазактын
өмүнээзинден ол улуг шаңгал
дээш, Смоленсктин Мадырыг
хоорайларын одурууга кир-
гени дээш олурганарга, хоорай-
ракың бугу ажилчы чона-
рыга чуртук камгалалдан
6 а м р чедирген. Смо-
ленск камак-кезде орус
улустуң эрес-адым болгаш
мадырыг чоруктуң, олорун
кызыгар чок патриотизмин
дедээш боол келген болган-
да, бо байырлады склерин-
биле кады бугу чурт, бугу со-
вет кижилер демдегел турар
деп, ол чуулаан.

Н. И. Рыжов Смоленскке
«Мадырыг-хоорай» атты тып-
сыр дугайында ССРЭ-ниң
Дээди Соединиң Президиуму-
нун Чарышкыномча, чып-
ганар адыш чаккап турал,
«Ада-чуру» медалды
хоорайны тутуга кааган.

Хурага чууе чуулаажынар
Коммунист партияга болгаш
Совет чазакка бектик шаңгал
дээш ханы өөрүп четтиргени
илереткен. Хоорайны болгаш
областы-даа ажилчы чона-
ры бугу совет кижилер ша-
наа, Төвөз чурттуң эконо-
микти болгаш камгалалын ку-
уш-шылдыг быжыгтааган,
СЭКП-ниң иштиги болгаш
дашкы политиканың деттик,
чүш-ажылды болгаш бугурул-
гениң сагыла-чуртун быжыг-
лаа, эрте-техниктиг деп-
шилелгит шаңгал хөгжүдөр та-
лазы-биле тачыктерин чуу-
лугу-тугу турарын ораторлоо
демдегелээ.

СЭКП Төп Комитетинге,
СЭКП-ниң Дээди Соединиң
Президиумунга, ССРЭ-ниң Ми-
нистрлер Чөвүлелинге бай-
рыг чагааны улуг көдүрүш-
кун-биле күлээп алган.

Күндүлүг президиуму сонгам.
Чыгыштанарың чыгыш-биле
уткааны СЭКП ТК-ның Поли-
бюро кежигүүн, СЭКП ТК-ның
секретары Н. И. Рыжово ту-
рага чуулаан.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң
Дээди Соединиң Президиуму-
нун болгаш Совет чазактын
өмүнээзинден ол улуг шаңгал
дээш, Смоленсктин Мадырыг
хоорайларын одурууга кир-
гени дээш олурганарга, хоорай-
ракың бугу ажилчы чона-
рыга чуртук камгалалдан
6 а м р чедирген. Смо-
ленск камак-кезде орус
улустуң эрес-адым болгаш
мадырыг чоруктуң, олорун
кызыгар чок патриотизмин
дедээш боол келген болган-
да, бо байырлады склерин-
биле кады бугу чурт, бугу со-
вет кижилер демдегел турар
деп, ол чуулаан.

Н. И. Рыжов Смоленскке
«Мадырыг-хоорай» атты тып-
сыр дугайында ССРЭ-ниң
Дээди Соединиң Президиуму-
нун Чарышкыномча, чып-
ганар адыш чаккап турал,
«Ада-чуру» медалды
хоорайны тутуга кааган.

Хурага чууе чуулаажынар
Коммунист партияга болгаш
Совет чазакка бектик шаңгал
дээш ханы өөрүп четтиргени
илереткен. Хоорайны болгаш
областы-даа ажилчы чона-
ры бугу совет кижилер ша-
наа, Төвөз чурттуң эконо-
микти болгаш камгалалын ку-
уш-шылдыг быжыгтааган,
СЭКП-ниң иштиги болгаш
дашкы политиканың деттик,
чүш-ажылды болгаш бугурул-
гениң сагыла-чуртун быжыг-
лаа, эрте-техниктиг деп-
шилелгит шаңгал хөгжүдөр та-
лазы-биле тачыктерин чуу-
лугу-тугу турарын ораторлоо
демдегелээ.

СЭКП Төп Комитетинге,
СЭКП-ниң Дээди Соединиң
Президиумунга, ССРЭ-ниң Ми-
нистрлер Чөвүлелинге бай-
рыг чагааны улуг көдүрүш-
кун-биле күлээп алган.

Районун бугурулгелеринин
аразында күрне пландарын
докталап ажык кууседи-
лениң коллектив болур Тес-
Хеминиң уш ажил-агыгын (ди-
ректор Д. Доржу, партия эге
организациязының секретары
С. Айжы, профсоюз комитет-
тинин даргазы М. Бичин-
гич) он бирги беш чылдыг
пландын оналдарларын де-
кады 1-де кууседирин ху-
лээген. Бо коллектив 1986
чылдың бирги кварталының
пландын СЭКП-ниң XXVII съез-
динин ажиттыңан бугурул-
ге доозар деп шигитилээ.

Мурнак коллектив бо чы-
лын барангың продукция бу-
дурерин 110 хуу, он сайгара-
ның 106 хуу, тудуг ижык сөө-
турин 120 хуу жылдыр куусе-
дирин болгаш пландан ажы-
р 230 муң рубльдин барангың
продукциязын бугурур, 350
муң рубльдин продукциязын
сайгара, бир муң кубометр
дигит материалдарын, белет-
кээр, 5 муң кубометр чуудук
сөөртүр деп бекиткен социа-
лист күлээлгелерин алган.

М. ТИРИН.

15 КОДАН ХОЙНУ КЫРГААН

«Хемчик» союз доозукчу
чылда күрнеге 11 тонна арты
дүктү дужаар, пландын. Бо
хүннерге чедир он беш кодан
хой кыргыттыган. Оон 14
тонна дүктү алган, 9 тонна
арты дүктү күрнеге дужааган.
Малчынар 3,6 кг. Бөзүр Хо-
мушкун бир хойдан 3,2, Андрей
Донгак — 2,4 кг дүктү алган.

Кыргышчылардан Анато-
лий Хомушкун электрлиг ачы-
биле түлдө 30 кг дүктү кыргы-
птар, пландын 100 кг чедир куусе-
дирин. Оон ышкы кыргышчы-
лар Калдар-оол Саяз, Эрес-
оол Хомушкун болгаш Достам-
оол Донгак хүр үлүүн база-ла
оранчок ажы кууседир турар-
лар.

А. БЕГЗИН-ООД.

БЕШ ЧЫЛДЫН ЭРТЕ ДООЗАР

СЭКП-ниң XXVI съездинин
шигитилерин амыдыралга
чедикшиинин боттандыралы-
га телетип салышкыны
кириер, СЭКП-ниң XXVII съез-
динин күш-ажылы «Хемчик»
ажылы-тышкы ажилчыны
ажыл-ишчилери хей-ай ки-
ришкениң ажилдап турар.

Он бирги беш чылдың эр-
те дөрт чылдарында тышкы-
чылар шалгыч ажилдап, чыл
санында пландын оналдала-
нын ажык кууседиң келген-
нер. Коллективтик ажил-иш-
чилери боттарың дужуула-
зын өөренип, бар арга-курпа-
ларынын санал көргөш, а-
жылы-тышкы талазы-биле беш
чыл пландын хуусаа бетинде
кууседирин илергейлээ тур-
ган.

Оларның сөглээс сөзү-ажы-
лык-биле бадытатынган.
Коллектив он бирги беш чыл-
да 1855,4 муң рубльдин про-
дукциязын бугурур пландын
боттандырып, 106 муң рубль-
дик продукциязын пландан
ажык бугурур. Оон иштинде
ажыл-агыгын кол адыры —
өлүк белеткээрин пландан
151,2 муң рубль ажык кылдыр
куусеткен.

Коллективтик беш чыл пла-
нын хуусаа бетинде кууседи-
ринге Эрес-оол Ондарга
удурткан тудугчулар болгаш
Чамыян Сарыг-оолга удурт-
кан ышкы белеткелчилери
бригадалары улуг үлүүн
кириштиргенер. Амыга үеде
туушчылар доозукчу чылдың
бугурулге пландын куусе-ди-
биле соруң киришкениң
ажылдап турарлар.

А. ДОНГАК.

Чөөн-Хемчик район.

Кыргышчылардан Анато-
лий Хомушкун электрлиг ачы-
биле түлдө 30 кг дүктү кыргы-
птар, пландын 100 кг чедир куусе-
дирин. Оон ышкы кыргышчы-
лар Калдар-оол Саяз, Эрес-
оол Хомушкун болгаш Достам-
оол Донгак хүр үлүүн база-ла
оранчок ажы кууседир турар-
лар.

А. БЕГЗИН-ООД.

КЫЗЫЛДЫН КУШ ФАБРИКАЗЫНГА ЧОРААН

Моол Арат Республиканың
Тыва АССР-ге түннүрүн киир-
гип келген Моолдуг МАРН
ТК-ның Политбюро кежигүүн,
МАРН ТК-ның секретары, Со-
вет-моол майырал нитилели-
ниң Төп чөвүлелиниң даргазы
Д. Гомбожа баштаан деле-
гацияның кежигүүнери дүүн
Кызылдың куш фабриказынга
барып, оок ажил-жи-биле
алчылар танышкан.

Моолдуг делегациязының
кежигүүнеринге фабриканың
тургустунган төгүзүң, бөгүлү
чедикшиинерин, моол сон-
гавары хөгжүлгелерин пер-
спективазын чуулаап берген.

Моол өңүктөр бугурулгениң
ажылы организастыгын, тех-
нологугу чорудулганын со-
нуулаан. Фабриканың цетте-
рин моол делегацияның ке-
жигүүнери көргөн, олар со-
нуулаан айтырлыгына долу
харычлары аяганар. Моол
өңүктөргө найралдыг дем-
дээ кылдыр «Совет Тыва» деп
фотоальбому белекке бер-
ген.

Ол-ла хүн делегацияның ке-
жигүүнери, Моол Арат Рес-
публиканың Тыва АССР-ге хүн-
нериниң кижикчилери «Заря»
технология-биле Улуг-Хемге се-
лүүстеп, Кызыл чогуунуң ча-
рык бойдуң чурумалдыг че-
леринге чоран.

«О-ШЫНАА» БОЛГАШ «ЧОДУРАА»

КӨРГҮЗҮГЛЕРИ ЧҮГЕ АНГЫЛ?

Ол дугайын бо арындан номчуур силер

ЧОГААДЫКЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

Июнь биринч медээсин ёзу-гаар алырга бистин районда хойнуу баш саны 76843 болуп турар. Ол эркен чылдың бо үөдөгү деңгээлдэ бичик-ле дээр, а бо чылдың планын-дан он алды муң ажал турар. Ынчалзажок күрүнөгү дүжүл, чөмгө ажаллап, хором-чөгө төвөрүлүп кээрге, чыл-тенчүлүк дүжүл кызырлап турар. Ынчангаш хойнуу өстүрүмчө кинизгейин ка-жан-даа кошкатпас ужурут бис.

Хой башын өстүрүмчө эң чугула чүүл — чаш хураган-нары манди доруктуруп алы-ры. Бо ажил районнуң ажал-агыйларында дең-дески эвес. Мындай байдал чыл санында катталат келген. Чүгө эркен чылдың түннелден бешин 11 млден: чүс баш хойга онааш-тыр республикага эң хой хура-гааны (86 баш) бистин «О. Шынаа» совхоз, а эң эвээр хураганы (37 баш) ба-за бистин «Чодураа» совхоз

алган. Чакгыс районга мындай байдал канчал тургустууп келген? Мында чылдаганын хой. Ынчалза-даа кездэ ажал-агый эргелелин хураган камгалап алып талазы-биле негелдени чангыс хой тургусканы бил-диргир. Мал өстүрүмчө план-нын кайы-даа совхоз ыял-ла күсүскен турар ужурут бол-гаш. Ындыг түрбүжө «О. Шы-наада» өскө совхозтар, ылаң-гы «Чодураа», ук негелдени күсүспээн. Ол ажал-агыйда чамдык малчынар чүс башка онааштыр 16—20 хураганын камгалап ап, алган хураган-нын 80—85 хууун хоромча-га таарыштырганнар.

Хураганнар хоромчанын дугайында айтырыгы совхоз-тарнын техвүүлдеринге-даа, кездэ ажал-агый эргеле-лине болгаш СЭПР райкому-нун бороозуна-даа чугула-жып турган бис. Малчынар-нын боттары-биле чугула ба-за хой болган. Моон кандыг түн-

нея үндүрүп болуру? Чаш төлдү камгалап алыры мал-чынын бодундан, оң кызы-маандан, ажал-ишчизинден, харысалгалындан улуу-биле камааржыр. Бисте чакгыс эвес, а он-он чылдар дүргүзүндө үрүлчү бедж көргүзүлүп бо-луп келген хойжулар хой: «Чодураа» совхозтан Иван Данизура, «Ызыгаардан» Би-заак Айчы. «Тес-Хемден» Сурун Танов болгаш оон-даа өскөлери адал болур мен. Оларга тускай байдалды тур-гускан, тускай уксаанын хоюн кадартап болгай. Хойжу бу-рузу оларнын деңгээл-биле ажалдаан болза, беш чылдың планын онаалдарын бол-гаш социалист хулаалгеле-рин шагда-ла күсүспөкөн ту-рар ийик.

Эртен кыл мурнукузундан таарымчалыг болган: утур хар болгаш соок чок, мал чөмкүлөк. Ынчангаш дерт со-хозтан дерт мур хой хой хо-роон. Чүгө май айда бешин

хүнүн-не 15 баш хорал тур-ду, оларнын барык-ла шулту-зу хураганнар. Оң уламын-дан ам чүс башка онааштыр доруктуруп хураган 79 баш болуп турар. Бо көргүзүт эр-кен чылдың түннелден дээр-е болза-даа, бистин салган сорулгавыска ыракта четпес.

«Чодураа» биле «О. Шынаа» совхозтарын хой ажалында ылгалдар хой. Ону «Чодураа-нын» дирекциязы, зоотехни-ктер, мал эмчилери өөрөнп көөр, четпестерин эдер ужу-рут. Ылаңгы малчынарнын харысалгалын болгаш олар-дан негелдени беджери чу-гула. Чамдык ажалдарнын кылдынып, анык хойжулар-нын көвүдөл турары эки. Оларны өөредир керек. Бо совхозта хойнуу болгаш хура-ганнын ажалынын тодар-дып, экинери чазыг чок ажалдар хойжулар хорал дээрзин айтыры артык эвес. Мында хураганнын эвээр бо-

луп турарынын база бир чыл-даганы ол. Оон ылаң хура-ган камааржыр от салбас кылдыр чыгылаары, И. Дан-зуруннун дүжүлүгүзүн мөдө-редир амытты.

Чайгы үеде кол ажал — хойнуу семитилгези. Ону бед-дик деңгээлге, организастиг эрткирер керек. Мал бажынын онча, төлгүр болгаш хураган-нарын боткур, омак болу-рунга ол дузалыг. Ынчангаш бүгү совхозтарнын ажал-и-шчилери бо чугула, харысалга-лыг болгаш чымшыгы ажал-агый кичээлгейни улгаттырган.

Оон түннел доозукчу чыл-дың болгаш нинти баш чыл-дың планын онаалдарын бол-гаш социалист хулаалгеле-рин долдур болгаш ажал күсүспөкөн улул камаары-галыг. Ындыг болганда чет-пестерин чылдагы, курлавыр-лаоны ажаллап, чогадыкчы ёзу-биле ажалдар бис.

Н. ЧОДУРА,

райкумунун кездэ ажал-агый эргелелин кол зо-отехник.

ЧҮС БАШ ХОЙГА ОНААШТЫР КАМГАЛААН ХУРАГАН

Совхозтар	1981	1982	1983	1984	Дөрт чылда ортумаа
«Тес-Хем»	75	84	47	48	67
«О. Шынаа»	90	95	84	86	88
«Ызыгаар»	84	99	88	58	80
«Чодураа»	66	87	69	37	64
Район	79	91	72	57	74
Республика	75	77	67	57	69

Хоран хураганнарнын нинти хураганнардан хуузу

«Тес-Хем»	11,9	9,5	23,6	21,1	17,0
«О. Шынаа»	3,7	2,0	8,8	3,0	4,8
«Ызыгаар»	5,9	3,4	10,7	17,4	9,3
«Чодураа»	17,5	7,1	16,6	37,4	19,6
Район	9,7	5,5	15,5	19,5	12,8
Республика	11,6	9,5	16,3	19,6	14,2

БОТТАНДЫРАР БИС

Тес-Хемнин Чыргаланды кездэ Соведини девискеринге баштайгы коллективтиг ажал-агый тургустунган ажал-агый ажал ажал сайзы-раан турган. Хой өстүрүмчө таарымчалыг ол керге мал ажалынын өрөмдөнөрү чедип, чингел-нарын дүктүг ук-сааны негелдиринин төвү амгы «Чодураа» совхозка тур-гускап. Ынчангы колхоз кол-көргүзүт ажал-агый апарган. Ол үеде ук ажал-агый чүс баш хойга онааштыр 100 ажал хураганнарын каш-даа катал алган: Хойнуу хуу 3—5 ки-лограм турган.

«Чодураанын» ылангы малчынарын ач-сураа Мос-ква бешин чедип турган. Максим Дондукович Суванни колхозчуларын Бүгү-эвээр чөвүлелин кешиттү. Иван Симитович Данизурун ССРЭ-нин Девли Соведини депу-даты Анфиса Аракча, Тыва АССР-нин Девли Соведини депутаты Ирина Шо-кар база хойжулар турарлар. Дөрт хойжу Тыва АССР-нин алдарлыг малчыну хуудулут аттык, алды хойжу Тыва АССР-нин Девли Соведини Президиумунун Хуудулут бижиники, он хире хойжу чазактын орден-тамыаларын эдилек-чилери. А районнуу болгаш совхозтун шамалын албан хойжу барык чок. Кемзизин мурнула хуудул деп чүе ол. Моон сонгар ажал хойжу-лар улам көвүдөр.

Ш. КЕК-ОЛ,

«О. Шынаа» совхозтун кол зоотехник.

Совет Тыванын дөртөн чыл оюнун чылында хойнуу санын 14 муң чедирер дөрт план куусеттилер туржук, хой бажы оон мурнуудагы чылдан-даа өнөжөөн. Ам бо доозукчу чылда хойнуу 11550 чедирер көрдүнгөн — план база өнө-жөп турар, ол хирезинде ку-сеттинместөөн.

Хойнуу өспөй турарынын чылдаганы — чаш төл кам-галап шыдавай турарыныста. Эртен чылын чүс башка онааштыр дөнтү-ле 37 хура-ган камгалаптыган: район туржук республиканын ач-не сөөлүг чөвүлүс болдуус. Чүс хураганнын-на 63-ч хоран. Оон мурнула чылын 69, а беш чылдың баштайгында 66 хураганны чүсө онааштыр алганыныс бистин ажалыныс-тын четпезин чөвүлүс тур-дар.

Моон мурнула чылдарда чаш малдын хоромчаны ба-за хой турган. Чүс башка онааштыр 37 хураган кам-галап алганыныс өркен чылды көрөөл: төрттүнгөн бүгү хураганнарын 27,4 хууу кам-галап алдынымаан. Ажал-биле чугулааарга, дөрт хураганнын ужу хорал турган. А бистин районда «О. Шынаа» совхозтун хураганнарын чүгө 3 хуу-у хоран: бистинден 10,7 катал өвөөт. Оон мурнула чылын бистин хураганнары-ныстын 16,6 хууу, а беш чылдың баштайгында 17,5 хууу чок болган.

Мен бо совхозка келгеш, бир чыл четпедим. Ынчалза-жок малчынар-биле таны-жып, ажал-иштин уг-шини биле бердим. Көртүл чөвүлүс-га, улустун мергелелин бер-лингени, ажал-ишке кызынаа,

харысалгалы анык ылгал-ды-дыр. Ынчал-ла, чүс баш-ка онааштыр 12 хураган до-руктуруп Товариштай Чу-дуну. 32-ни алган Шагааны Мижит-оолду чылдың-на белик көртүлүгүлери болуп келген Иван Данизурун, Наталья Шо-кар-оол, Минчей Белек-оол ишкеш хоочуннар-биле деп-нэри берге. А хойжуларнын шултузунуу кажаа-хоравы олар-белчирин, амырал-зам-дырлазы барык дөмөй. А түннел ажал-агый. Ынчангаш кол чүе — харысалгалы бед-жирер, малды чабын семити-ри, хой тарылганын шынарлыг чорудары. Хойнуу төлгүр бол-гаш хураганнарын боткур, шыламык база дорукчул болу-ру — хой бажынын өвү-чели ол ажалдарны чөгүтүр үезинде, бедж денелесе, ха-жык чок кылганындан удуу камаарылаптыг.

СЭПР ТБ-нын Чингине се-кретары эш М. С. Горбачев партианын экономикагит поли-тиказынын үндөзүн айтыры-пч лугайында илеткелинге «Чугаа болза үр үенин поли-тиктиг улаанышкынын лугайында болуп турар-дыр. Ын-чангаш бөгүн бистин мурну-ауста шинитирлесе чөгүтүр ча-гыс-лаа айтырыг даярталы хүнге сонгарлаттынмас ужурут. Бистин «экономика, ажал-агый талазы-биле кадр-ларывыска негелдени шы-гызы-биле беджери чугула» деп чугаалаан. Бо айтышкын хойжуларга, хой ажалынын тускай өрөмдөлүгүне база дөрт камааржыр. Ынчангаш ону амыралга боттандыра-бис.

С. ЭРЕНДЕЙ,
«Чодураа» совхозтун кол зоотехник.

ЧЫЛДЫҢ-НА 88-ТИ

ажылы. Күрүнө планнарын кууседиринге-даа, иштин хандырлыга-даа көскү черин ол ээлеп турар. Бо совхозту тургускан сорулга база ол — хой өстүрүмчө.

Он бирги беш чылдың сөөл-гү чылдың «О. Шынаа» сов-хоз хоюн 24300 баш чедирер планында, май биринч ме-дээсин ёзугаар алырга, нинти хойнуу бажы 31818 болган азы көрдүнгөн план 130,9 хуу бот-танган. Хой өстүрүмчө план-ын ол хире күсүскен ажал-агый бистин районда амдык-зында чок. Бо көргүзүтүк чедип алганыныс чылдаганы малдык чаш төлүн хой чиди-риг чок ажал алганыныс-биле тайылбырлаптыган. Район-нун дерт совхозунун чүс баш-ка онааштыр камгалап алган хураганнарын саны орту-ма-биле 76,2, а республика-ны — 72 баш турда, бистин совхозтун—82 болган. Бо көр-гүзүлгөсүн моон сонгар өскө-лөрү чугулааар.

Эртен чылын совхозтун хойжулары база чүгээр ажал-даан: чүс башка онааштыр ра-йоннуу камгалап алган хура-ганнары 57 турда, бис 86-ны доруктуруп алган бис. Чангыс сөс-биле чугулааарга, совхоз чылдың-на он бир муңдан эвээр эвес хураганнын нинти-нин малынга немен турган.

Устунда чургайлар — кам-галап алгандыг хураганнары саны ол, а чогуу алгандыг ху-раганнар оон хой турган дээр-зи билдингир. Харысалага хо-гуустук, дээштиг көмчөлөр албайн турарыныс ур-жуундан чаш төлдү четке камгалап ап шыдаайн турар бис. Эртен чылын бүгү тө-рүттүгөн хураганнарын 3 хууу хоран, а районга бо көр-гүзүтүт барык-ла 20 хуу бол-ган.

Малдык чаш төлүн камгалап алырынга мындай көргүзү-лгөри канчал чедип ол турар силер, оң чакыды чүдөл деп айтырыгы, кажа-даа чоруде-га, улус бистен бо-ла сала бээр-дир. А чугулааап эээр-

ге, ол хамык ачажыттарын билбес кижик чок, арта-ла са-лаа басып, санал оорар. Ма-каа кол-ла чүе — харысал-галыг болуру, салдыган со-рулганы боттандыраар дээр чек сөткидиг ажалдары. Моон алыс утказы СЭПР ТБ-нын Чингине секретары эш М. С. Горбачевтук «Кадрлар-нын харысалаагын, органи-застыг чорукту, сагыла-чу-румуну шинитири-биле бед-жирер керек. Чүгө сөс кы-рында эвес, ажал-херек-биле бадыткаар керек» дээр чугу-лааап сийиккен.

Бистин совхозтун дирек-циязы, партком, кездэ Совет куускому болгаш хей-никти организацыйлары хойжулар-нын ажалыныс, амыралыныс болгаш кижизидилгезине ки-чээлгейни үрүлүг улгатты-рып келген. Политбилг бол-гаш мергелж беджириникин кинээлдери, лекциялар парт-комнун бадылаан планын ёзууга чоруп турар. Малчы-нар-биле харысалаа бижиг.

Бистин совхозтун дирек-циязы, партком, кездэ Совет куускому болгаш хей-никти организацыйлары хойжулар-нын ажалыныс, амыралыныс болгаш кижизидилгезине ки-чээлгейни үрүлүг улгатты-рып келген. Политбилг бол-гаш мергелж беджириникин кинээлдери, лекциялар парт-комнун бадылаан планын ёзууга чоруп турар. Малчы-нар-биле харысалаа бижиг.

Бистин совхозтун дирек-циязы, партком, кездэ Совет куускому болгаш хей-никти организацыйлары хойжулар-нын ажалыныс, амыралыныс болгаш кижизидилгезине ки-чээлгейни үрүлүг улгатты-рып келген. Политбилг бол-гаш мергелж беджириникин кинээлдери, лекциялар парт-комнун бадылаан планын ёзууга чоруп турар. Малчы-нар-биле харысалаа бижиг.

ХАЖЫТПАС

Бистин Досев хойжу брига-данын хойжуларын чүс хойга онааштыр доруктуруп тургустунган. План 85 баш. А мен оон 15—20 хире хойнуу чылдың-на ал келдим. Бо доозукчу чылда база чүс-тен-не 101 хураган камгалап алгаш, оларны доруктуруп тур мен.

Бистин совхозта, «Чодураа-да» мишаш, чылдың-на чамас көргүзүлүп болуп хойжу чок. Чүгө дээрге зоотехниктер, мал эмчилери болгаш дирек-ция үрүлүг тайгаарал турар, кандыг-бир чүе болуп болза, дораан-не хемчиз алтар. «Чо-дураа» совхозта ындай эвес хире-дир. Ынчалза-даа хамык ужур малчынын бодунуң харысалгалындан, оң кызы-маандан камааржыр: хойнуу ажалдаагы болгаш чөмгө-рилгезинге бичик-ле хамык-дышыш болуру, ону катал эгидип алыры берге. Ынчан-гаш хун бүрдө улуг күжө-нишкин-биле бодамчалыг ажалдар терек.

Ч. КУР-ОЛ,
«О. Шынаа» совхозтун хой-жузу, Тыва АССР-ниң алдар-лыг малчыны.

УКСААДА УЖУР-ЛА БАР

Коллективизация соонда ты-ва уксаанын хоюн малдыг чорудум. Колхозтун нинти чөм-нениге черлеринге азы кү-рүнөгө дүжүлүгүзүлүп хойжулар хойлары колдатыр үзүп бээр, кодаңга ийгездер болгаш дүжү-кү хойлары артырып алып — хойжуларнын кол «эртеми-зын» турду. Шаанда эраттар хуу амыралдыг хоран үе-де боттары кошкарлыг тур-гаш-ла, өскө аалдардан кош-көрлөр дилеп ол чоранын ба-за билер мен. Ынчалза-даа чингел-нарын дүктүг, арта-ла, Саан ахтаның хойлары-биле бистин хойларынын кууседи-п, кады ажалдап келгенменд эртемниг күчүзүгө ылап-ла бүзүрзүн мен. Мээң чылдан чылыс бедж көргүзүлгө чедип ап келгеним-даа — эртем-ниң ачызы.

Чингел-нарын дүктүг красно-ярск уксааның хайыктары бистин совхозтун экономика-зын дык көдүргөн. Эки эди-лээн болза, ам-даа төлгүр, дүжүкүр болгаш эткир чорур ийик. Сөөлгү чылдарда ону хөлүн эрткир ажадыкчы хөм-нүт кылып алдыныс. Аңаа комбикорм, чарба, сула чи-жекит нарын чөмненин бер-бээн турган болза эки турган. Ол чөмөр тыылбас-даа, че-дишпес-даа — бир кодаңга ийи-бир шудайны эккел бээр. Оң соонда хойлар оозун чо-ктар. Чылыгта база негелде-лит, ындай мал бичик-ле соокка аарычыл. Мен эртен кижын хураган камаанын ийи кайт ханалаан, аразын өдө-к-биле чылыгтап, от салырын эвээржидип тургаш, ам харын 112 хураганын чүс башка онааштыр доруктуруп алдым. Кажааным кырынга ойбактар кылып алгаш, бичик болгаш-ла ажалды азы хап, кажаа нин-ти чакыс аай температур-лыг болгаш үрүлүг кургаг тургузары чугула. Сүгү бичик

чылдып бээр, хейну берген херээ чок. Улул хойларга, ылаңгы чөмчүл хойларын ийи коукта чакыс катал суг-гары таарымчалыг. Черле ычаш, уксаалыг хойну таарыштыр эээрер болза, ында ужур-ла бар.

Бо уксааны көрүп чорур-румга, шынап-ла, экижидер азы шуут солур үези келген ычаш-тыр. Эртемни эскер-бес, дүжүлгө чөк, олуптай улус моон чуну-даа ап шыда-вас. Бо хойну, ылаңгы сөөл-гү беш чылда, төл бээр ды-ка кудулаан. Совхозтун хою-ну эспестеп турар ужуру база ында. Бо бүгүгү со-хозтун дирекциязы эртемде-нер-биле сумелешсе эки.

Кездэ ажал-агыйн дүжү-жүлгө станциязы тургустун-гандан бээр чартык чүс чыл ажа берген. Бо үеник дүжү-зунда Илья Кызыл-оол биле Моңгуш Соңгучудан өскө хой ажалынын талазы-биле эртем ады камгалаан кижини

дыкынаадым. Эртемденер бистин хойжуларыныска бар-бастаан, лекция номчувастан, хой ажалында кыртыла а-регелдидан өскө механизация шуут чок. Көргөж копарар, кс ишти аштар, аар-саар чук сөөртүр керексел турган болза, суурдан малчынарже шөфтөп турар муң-чү кижилер ажалындан чартыкпас, хей машиналары хостаар, ар-тык чарыгдалдары кызырар ийик.

Эртемденерин негелтер-кен уксаанын хоюн бөгүнге чедир малдап чор мен. Оон хураганны-даа, дүктү-даа, не-мелде деңгээл-даа ал келдим. Малдык ажаар чурумун шы-лыг сагыр, мал дээр колут орбас, чыдын чытпас бол-за, кандыг-даа уксаада керле ужур бар деп бодаар мен.

И. ДАНИЗУРУН,
«Чодураа» совхозтун хой-жузу, Ленин, Күш-ажылдык Кызыл Тул болгаш Октябрь Революциязы орденнерин эдилекчиз, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

ЧУРУКТАРДА: чай-

лагда аал; «Чодураа»

совхозтун хойжузу Мин-

чей Дыртый-оол.

Арыны К: ЧОДУРААБЕЛЕТКЭН.

МАГАДАТКАН

Моолдун уран чүүл
мастерлериниң
концерти

Моол Арат Республиканың Тыва АССР-ге хүниери ажитынган кезеж республиканың хөгжүм-шин театр-рынга аалчыларын уруг концерти болган. Байырлап-дым байдалга эркен концерттик көргүзүп бүтүзүп таңымчалар чымыл-биле түзүп ап, акы-дуума кожаларымыстың уран чүүл-биле таныктып, септик ханганыр. Концерттик программасында Күрүмнүн акадәмиктиг опера болгаш балет театрының алдарык база улустуң артистери, МАР-ның Улустуң мры болгаш танчызының күртүе ансамблиниң ыраажылары база танчылары, балет болгаш црк артистери, Күрүм шаңналдарының, делегей конкурстарының лауреаттары оюн көргүзүп, аян туткан. Моолдун уруг уран чүүлүнүн төлөөлечилериниң таланттын, күсселдезиниң бедик деңгээлдиниң концертке колгон кижик бүрүз септик ханын магадаан.

Пучкинниң «Чю-Чю-сан» деп операсында Чю-Чю-сан-ның ариазын ол ырыаан. Ар-тистик Чю-Чю-сан-ны хей-хей чурттарының көрүкчүлериниң магадалын чаалап алганы бил-дингир болган.

Д. Минжукун «Дон Кихот» деп балетте. Ол балеттен эр, керээжен ийи кижиниң күссел-дезин (па де де) делегей кон-курстарының лауреаттары, опера болгаш балет театры-ның артистери — республика-ның алдарык артизи Ю. Оюун биле МАР-ның улустуң артизи О. Ганбаатар көрүкчү-лерге бараалгаткан. Зал диң-митиг адыш часкап, күссел-дикчилерге өөрүп четтирген илерепиди турган.

МАР-ның Күрүм циргитиниң артизи А. Огонцидиг «Кучук» деп пластика этюд-биле залда олурганнары шынал-ла кайга-дылкан. Эң нарын хевириниң хей анзы күсселдерини ол кылган. Тергинин артист! Адыш часкашканын үзүк-төлбөй турган.

Моол чуртунуң дугайын бо-дунуң мрынга МАР-ның улус-тун артизи Д. Жаргалсайган элге көргөзгөн. Дегем ча-гай үн-биле артист чоргаар ырылап турду. Сас-домак бил-динмес-дээ болза, нити утка, аян кижини хаара тууда бээр. В. Муределиниң «Бухенвальд-концлаг» артистин күсселде-ринде тайбынчы кийги болуп чаңгыланган.

Моол өңүктөривистин үн кайгамчык аялгалары, ээлиг чараш танчылары, септик ка-нар ырылары бисти кезеж дур-ту магададып келген. Танчы-ларын кезе дээр! Ыры, танчы ансамблиниң артистери — аны-кы оолдар, кыстарының «Аб-тыг кижилер», «Конгулурлар» биле танчыларын база «Моол чараш кыс» деп танчыны онза сонуургадыныс. Бир танчы өс-көзиден онзалыкты ылагалып турза-дээ, оларын шүлүзүп моол улустун эркен оруу-би-ле, ажил-амыдыралы-биле

колбашкан. Ылангыя моол хер-режен кижиниң база эр ки-жиниң танчызын, «Аттыг ки-жилер» деп танчыны маңаа кирип болур. Моол кижиге аят дээрге (тываларга база киндыг турган) эң чоок өңүр, ажаакчызы, камгалачызы дег. Аттыг бугу чаңгып ыңчагаш ол бири.

Моол артисттериниң күссел-дези-биле орус, тыва, бурат ырылары база дыңдадыс. Бот-тызынгар композитор Д. Шактарның «Кадарчының ыры-зын», композитор Р. Ке-денбилдиниң «Төрзүн Тывазын», Волга хем дугайында орус ырыны, бурат улустуң «Еохор» деп ырызын олар күссеткен-нер.

Концерттик түнчөл көргү-зүүнү С. Тулуктун «Ленин Бистик-Биле» деп ырызын кон-церттик шүлүп кирикчилери сцене долдур турупшан зал долдур бадырышкан. Зал диң-митиг адыш часкап турган.

СЭКП обкомунуң бирги се-кретары Г. Ч. Шишин кай-гамчык уран чүүл-биле га-чыштырганы дээр, эң бедик деңгээлде күсселде дээр ар-тистерге өөрүп четтиргенин илереткен.

Тыва черге чыгып хүлээп алышкын дээр септик хан-ганын харын сөзүңе Д. Гом-божал илереткен.

Б. ДИРИН.

ЧУРУКТАРДА: моол арти-стер [устунда] керээжен улус-тун шаандагы танчызын күс-седип тур; бурат улустуң «Ео-хор» деп ырызын артист Г. Церенханд күсседип тур; моол улустуң «Чүгүрүк аят дугайы-нда ырын» артист Д. Баттумур күсседип турда, И. Цогбадрз моринхур-биле үдөл олур.

В. КАРА-САЛДЫН ФОТОЛАРЫ.

Би-Хем районун «Кызыл гарамыч» союзунуң ажил-чиликтеринге Моол Арат Рес-публиканың Тыва АССР-де хүнериниң кирикчилери аалап чорашкан. Байырлыг ши-кирген союзотуң Кудумчулар бажыныга ажил-ишчилер ала-чы аңгыктарын урар хөгжүм-нү ады-биле, каты-хөг, че-чектер-биле үткүп алганнар.

Кудумчуларда моол-совет на-йрал дугайында лозуннар, кызыл түкчүгөштөр улам аян кирип турган. Аалчылар Туранда төөгүнүң болгаш революцияның музе-и-биле, союзотуң ажил-ижи-биле таныштынар. Олар бот-тарының солун программалыг концерттин союзотуң ажил-ишчилеринге сонуурганнар.

ИЮНЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Уен. 8.40 — Заряд-ка» чыскалыгы. 8.55 — А. Мишенин болгаш И. Снед-ков оларын бажыга дууду-ойнаар. 9.20 — «Спортфо-то» 25-ки тиражи. 9.30 — «Будильник». 10.00 — «Совет Экилениге бараан болуп тур-мен». 11.00 — «Кадарчы», 11.45 — «Эртенги почта» му-зыкалыг дамчыдылган. 12.15 — «Ералаш» уругларын катты-рынчыг журналы. 12.30 — «Көд» шагын. 13.30 — «Музыкалыг кино». 14.00 — Фильм-ши. 14.55 — «Сынны». Док. телефильм. 15.45 — «Силерге, хоочуннар». Музы-калыг дамчыдылган. 16.40 — «Иван Макарович». Уран-че-чен фильм. 18.05 — «Кинода, театра база теледидеида му-зыка». 18.45 — «Делегей па-норамазы». 19.30 — «Хөгжү-күрүсөл» Мультифильм. 19.45 — «Бир эвес кадык» болукса-зын. 20.00 — «Ал-чорук-чулар клубу». 21.00 — «Уен. 21.35 — Делегацияда му-зее. 22.00 — Футболга СССР кубогу. Финал. «Динамо» (Ки-ев) — «Шахтер». 22.45 — 22.55 — Медээлер.

ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Зарядка чыска-лыгы. 8.15 — Хөгжүк нота-мыгаштар. 8.30 — Док. теле-фильм. 8.55 — Ритмич гимна-стика. 9.25 — Орус чугаа. 9.55 — Эштинге СССР-чемпиона-ды. 10.25 — «Дебют». Э. С. Тюрнүн баштайгы симфония-зы. 11.00 — «Билдингир-дөө болза, бузурениг эвес». 12.00 — О. Байзак — «Оттез Го-рион». Фильм-ши. 14.15 — Улустуң чогаалыга дугайында телепрограммаларын VI деле-гей фестивалы — «Челлэз», 14.45 — «Кан канчыл катканы», 6 сериялыг уран-чечен теле-фильм. 2-ги сериязы — «Ис-птанка». 15.50 — Тениске Бугу-экил турнири. 16.20 — «Хатан дүрген». Эрте-м-не-терелдиг фильм. 16.35 — Ас-тороска СССР чемпионыды. 17.05 — «Документалдыг эк-ран». 18.05 — «Москвичка», Телеклуб. 19.30 — Сурагыг совет композиторлар — Лени-ниң шаңналдыг лауреаттары. Г. Свиридов. 20.00 — «Тамчы-кыг удулар, чаштар!». 20.15 — Тайбык болгаш аныктар. 21.00 — «Уен. 21.35 — 21.10 — Бот-тызынгар уран чүүл чогаалы-газын көрүлдезиниң түнчөл концерти. (Москва).

ИЮНЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Уен. 8.40 — Эрте-ни гимнастика. 8.55 — Футбол тай-кылары. 9.25 — 9.50 — «Ча-лыларын чогаалдыгы». 16.45 — Мозамбиктин наци-онал байырлыгы — замарыш-лас чорук хуннег. Киноонер. 17.00 — Мозамбиктин ыры болгаш танчы ансамблиниң концерти. 17.30 — Стадлон бу-гудега. 18.00 — Футбол тай-кылары. 18.30 — «Хөгжү-кү-төжүгөштөр». 18.45 — Бөгүн де-лейде. 19.00 — Кижилер бол-гаш ажил-хоректер. 19.30 — Мультифильм. 19.45 — Бис-тин савыс. 20.10 — «Парад Победы». Док. фильм. 21.00 — «Уен. 21.35 — СССР-ниң улустуң артизи Е. Нестеренко дайын уезиниң ырларын күсседип. 22.30 — 23.40 — Бөгүн деле-гейде.

ИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эрте-ни гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.40 — «Иван Макарович». Уран-че-чен фильм. 10.00 — «Орус чугаа». 10.30 — Орус улустуң хөгжүм херекселдериниң кон-церти. 11.00 — Эрте-м болгаш амдырал. 11.30 — Муль-тифильм. 12.05 — 13.25 — «Дрессировка». 7 сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги, 3-ку сериялары. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Моол хевмей». Док. фильм. 18.50 — «Азия төвү». 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — «Дружба». Найрам-дал. Найрал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыкыг удулар, чаштар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Уен. 21.35 — 22.45 — «Первое лето». Уран-чечен телефильм.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

«Окаар»

Бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттар, дүне чаг бис, хүндүс дикмирээр, биче чаштар.

Республикага болгаш Кызылга чөөн күк угалышкын-ның хаттыг дүргени секундда 9—14 метр чедер.

Агарың температуразы дүне республикага 10—15, чамдык черлерге 5—10, хүндүс 20—25, чамдык черлерге 15—20, Кызылга дүне 10—12, хүндүс 21—23 градус чыгып болур.

Бистик адресизик: Кызыл хоорай, Каменская кудумчузу, № 15.

Бир дөрбөлчөн метри 2 рубль 30 көлөк өртөктиг 160x120 см., 130x80 см., хөм-чээлдиг калбак, үгүлүзүлүг, өң-чөлдүг болгаш Шилди шил-диндиле-биле болгаш тууда-даа саздып ал болур.

Тудуг будургулелериниң болгаш организацияларын, тудуг кылып, чурттага болгаш албан бажынаарын септеп турар министрстволарын болгаш ведомстволарын удурутчуларын Тыва АССР-ниң Са-дыг министрствозунун садыг баазанын дыңдадыр болза: Кызылдың садыг баазанында дараазында барааннар бар:

«Операция «Ы» и другие при-ключения Шурика» 11.40, 15.10, «Черный коршун» 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Паразиты» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00, «Ста-рик Хоттабыч» 10.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Я тебя никогда не забуду» 15.00, 18.40, 20.30, «Борьба» 16.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Господни Вели-кий Новгорода» 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Я тебя никогда не забуду» 15.00, 18.40, 20.30, «Борьба» 16.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Господни Вели-кий Новгорода» 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Я тебя никогда не забуду» 15.00, 18.40, 20.30, «Борьба» 16.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Господни Вели-кий Новгорода» 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Я тебя никогда не забуду» 15.00, 18.40, 20.30, «Борьба» 16.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Господни Вели-кий Новгорода» 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Я тебя никогда не забуду» 15.00, 18.40, 20.30, «Борьба» 16.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Господни Вели-кий Новгорода» 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Я тебя никогда не забуду» 15.00, 18.40, 20.30, «Борьба» 16.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Господни Вели-кий Новгорода» 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Я тебя никогда не забуду» 15.00, 18.40, 20.30, «Борьба» 16.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Господни Вели-кий Новгорода» 18.00, 20.00 шактарда.

БЭГЗИЙН ЯВУУХУЛАН

Бүгү делегей чергелиг, төөв чүктүп, сулагыг шүлүктүзүп Бэзгий Явуухула бисте ырак эвесте Завхан темге төртүтүп. Оон чогаалдарын делегейниң 60 ажит дилдарын оңуудурун. Явуухулаңың шү-лүктүр Моолдун аяк-көз дээр болгаш Завханын арыг азы-ны дег амдыралдыг мерген аялгасы, ханы өвүр-хевирлиг көрүнүсү боюн интеретер.

Малчын өг-бүлөгө төртүтүп-ген оон эң баштай сан-хөй техникун дооскаш, кезек каада, бухгалтерлер чораш. Салым-чараш чалым үезинде боудун орунунче чалып берген. Дөргөн чыдарыны таныуунда оон ады тнп жур-

наларга уаа-дараа кистүгү-лөп, көүр чөригн уе-дараа дег, көзүр өңү-болгаш чү-биле, доран-ан онзалыны, номучуларын кичээлгеин хаара тууда берген.

50 чылдаран эгелеп «Бис-тин күлүлгөн», «Мангун эзе-гивин далажы», «Чер бөмбүрээ» дээр оон-дээ ылай оон но-мари Моолга болгаш еске чурттага үнгүзүп.

Б. Явуухула 1969 чылда Москвага А. М. Горький ат-тыг литература институту дооскан. Оон номлары бистин-чуртка 1960 чылдан эгелеп үнүп турар.

Ол Моолдун Күрүм ша-налыныг лауреазы болгаш

республиканың культуразының алдарыг ажилдачызы. Ол Моолдун Чогаалчылар эвеле-лини баштаар чериниң секре-тары болбушап. Азия, Аф-рика чурттарының чогаалы-ларын хай-хөй көрө-фери-сийлаларыга кижип чораш.

Москвага өөрөнүп чораш болгаш Р. Казакова, Л. Бу-кина сулар-биле ханы най-ралды. Сурагдыг шүлүкү Римма Казакова Улан-Баторга чурттап турган моол аян-чыга харын-дээ каш уааа аалап барган.

1962 чылда салым-чараныг аянчу хевиртен маңып дээр-ге ол куларалын одуруттарын бижиз:

Айың чаазы — көкүр дээрн өөртүр ынаан.

Меңээ чүгө эргим сарым херек чүе.

Акыр чур даа — аяк холдун байлаа-ла мйнаан.

Меңээ чүгө шуру караң чүдөн эргим.

Сыңдыг топчан — нугаан шыктын хааны-ла мйнаан.

Мээн чүрээм мөңгөзгөн ээжини чүе.

Сында пошту ээжиниң каазы дээр.

Мээн сенээ ынакшылым — өртөмчөй-дир.

БОДАЛ

Айың чаазы — көкүр дээрн өөртүр ынаан.
Меңээ чүгө эргим сарым херек чүе.
Акыр чур даа — аяк холдун байлаа-ла мйнаан.
Меңээ чүгө шуру караң чүдөн эргим.
Сыңдыг топчан — нугаан шыктын хааны-ла мйнаан.
Мээн чүрээм мөңгөзгөн ээжини чүе.
Сында пошту ээжиниң каазы дээр.
Мээн сенээ ынакшылым — өртөмчөй-дир.

ЧЕМПИОННАР ИЛЕРЭЭН

Амгы үеде республиканың школаларының өөредилге-бу-дурлуге бригадаларында шү-тү 4135 өөреникчи ажилдап турар. Оларга 1935 гектар черик бажылаан болгаш өө-реникчилер аңаа көдээ ажил-агыг культуларын тарып, өс-түрүп, агрохимиктиг аргалар-ын ажилтап өөренип турар-лар. Тараа, ногаа культура-ры-биле дүржүлгө ажилдарын база кылып турарлар. Бүдү-рүлгө бригадаларының матери-алдыг баазазы чылдан чыны-е экижил оор. Республиканың ажил-агылары өөредилге-будурлуге бригадаларыга доктаамал ажилгаары-биле ады түр даа сезонунг ажил-ады ажилгаары-биле көдээ ажил-агыг техниказын бажы-лаан. 59 трактор, 40 автома-шина өөреникчилерниң чээрби дарт хову тургаларында бир-жылаттынар. Өөреникчилер-ниң ажилдап, чурттаарына таарымчалыг байдалдарын тургузулушан, оларын кылып ажил-биле хандырычыне кол кичээлгеин угландырып көл-гөн ажил-агылар удурутчу-лары республикада эвээш эвес. Чимээлээрге, Би-Хем, Баошын-Хемчик, Кээ-Хем, Тамды, Чөөн-Хемчик районна-рын союзотарында бүдүрүл-гө дүзүн чедирип турар. Ынал-за-даа Улуг-Хем, Өвүр райо-нода бо айтырыже кичээл-гей кошкен болуп артышкан.

Ак-Туруг ортумак школанында өөредилге-будурлуге брига-дазы ажилдадып турар. Булу-Терек ортумак школаның өөреникчилери амга неди-р майганында үдүп турарлар.

Тураның № 1, 2 ортумак школаларының база будурлу-гези — «Кызыл таравын» со-хоз. Оларын аразында харыл-за бижиг. Серыг-Сол ортумак школы-биле «Лениниң орук» союзотун. Соснока ортумак школы-биле Тываның көдээ ажил-агыг дүржүлгө станция-зының аразында харылдазы, кады ажилдадылгасы, бот-боттарын деткижире өскөлөр-ге үлгерлиг. Бо коллектив-терде «специалист» болгаш удурутчулар удурутчулар күш-ажылын бедик-биле үне-лөп турар. Чыл төнчүзүнде ажилдын түнчелин үндүрүп тура, союзотун дирекциялары эки ажилдаан өөреникчилер-ни өртөктиг белеткер-биле, дыштанылга путёвкалары-биле база маадыр-хоорайларга че-дер путёвкалар-биле шаңгал турар. Өөредилге-будурлуге бригадалары-биле база буду-рүлгелерин аразында харыл-зазында ажил-агычын түн-чели улуу-биле хамазырар.

Ычангаж үстүнде адаанычыг школаларда болгаш ажил-агыларда байдал эки түнчел-диг болуп турары ол.

Кызылдың № 1 КПТУ-зунун болгаш көдээ ажил-агыг тс-никумунун баазазында респу-бликаның өөредилге-будурлуге

бригадаларының кижигүннери-ниң чачыл болган сөлдү бо-луп эркен. Аңаа көдээ ажил-агыг мергежилдериниң аялы-биле школаларының конкурсу-зу болган. «Анык таравын» деп конкурсу оолдоодам Ту-раның № 1 ортумак школы-зының 10-гу класзының өөре-никчи Алексей Астанки че-мпионын. 2-ги, 3-ку черлерде — 10-гу класчылар Алексей Чанзай (Ак-Тал), Павел Ондар (Кур-Чер). Ол-ла конкурсуа уруглардан Чадаананың № 1 ортумак школының өөреник-чизи Саяна Төгүс тикээп, а ийги, үшкү черлерде — Ира Хомушук (Кур-Чер). Ира Виш-никова (Туран). Машина-биле инек саарыга оолдардан Александр Куулар (Шакээр) чемпионын, а уруглардан — Аля Салчак (Серыг-Сеп).

«Анык малчын» деп конкурсу-ка Ильинка ортумак школы-ның өөреникчизи Лилия Ра-динская чемпион болган. Ник-тизи-биле бо эоткен конкурс-тарга Кээ-Хем, Би-Хем, Че-Хемчик районнарын болгаш Кызыл, Туран хоорайларын школаларының өөреникчилери эки белеткедин көргүскөн-нөр.

Чемпион болган өөреникчи-лер өөредилге-будурлуге бригадаларының кижигүнне-риниң Бугу-экил сөлдүгө кирип, Тываның ат-алдарын камгаларлар.

Н. ЖАВОРОНKOBA.

Красноярскиниң

политехниктиг институтунун Кызылда филиалы

хүндүсү, кезежик болгаш бот-өөредилге салбырларында сту-дентилер хүлээп алырын чар-лап турар.

Автотранспорт факультеди: «Автомобильдер болгаш авто-мобиль ажил-агы» мергежил-ге.

Тудуг факультеди: «Улетпур болгаш хаматты тудуг» мерге-жилге.

Өөредилгениң кезежик хев-ири: «Автомобильдер болгаш автомобиль ажил-агы» мер-гежил.

Өөредилгениң бот-өөредилге хевир: «Автомобильдер бол-гаш автомобиль ажил-агы», «Улетпур болгаш хаматты ту-дуг» мергежилдерге.

Билдирешкенин болгаш хүлээп алырын шылгалдалар-ын дараазында хуусааларда хүлээп алыр:

Хүндүсү салбырга: билди-риниктер хүлээп алырын июнь 20-ден 31-ге чедер; ки-риникин шылгалдаларын августун 1-ден 15-ке чедер, инсти-тутка кири саагары — августун 16-дан 30-ге чедер.

Кезежик болгаш бот-өөре-диге салбырларына: билди-

ришкенин хүлээп алыры июньнун 20-ден августун 31-ге чедер; кирииниң шылгалдала-рын: АТ факультетинге — сен-тябрь 1-ден 15-ке чедер, УХТ-га — сентябрь 1-ден 15-ке чедер.

Кирииниң шылгалдалары-ның үезинде төлөврлг бар-леткиг куруун ажыдарыны уелери:

хүндүсү салбырга — июль 25-те; кезежик болгаш бот-өөре-диге салбырларына — ав-густун 25-те.

Институтка кирип турарлар-ның дугайы шылгалдалары: физикага (аас-биле), матема-тикага (аас болгаш бижимел-тике), орус дилге болгаш ли-театурга (чогаады).

Ортумак школыны доозарда алдын медалы-биле шаңкаткан. Чоо азы ортумак тускай өөре-диге черин шыл-эрал дипло-му-биле доосканнар эрте-мнер-чин. Бирөөзинге — физикага (аас-биле) кирииниң шылгал-далын тудар. Бир эвес олар кирииниң шылгалдаларын үе-зинде ол эртеме шылгалда-ны «тергин эки» демдекке